

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЯМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**MEASURES TO PREVENT AND COUNTER THE ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS IN ADMINISTRATIVE AND CIVIL PROCEEDINGS**

Петешенкова М.Ю., аспірант кафедри адміністративного права і процесу
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

В статті з'ясовано поняття заходів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, виокремлено їх види, визначено їх ефективність та запропоновано окремі шляхи їх удосконалення.

З'ясовано, що заходи запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному судочинстві, це заходи запобігання та припинення зловживання такими правами та заходи притягнення до відповідальності осіб які їх вчинили, що застосовуються судом за підстав та у порядку визначеному законом та з урахуванням роз'яснень та тлумачень Конституційного та Верховного Суду.

Доведено, що з урахуванням функціональності дані заходи можна виокремити в дві групи: 1) організаційні, до яких слід віднести – здійснення спрощеного позовного провадження, забезпечення можливості проведення розгляду справи за відсутності сторін та інших учасників справи, створення технічних умов для функціонування електронного судочинства шляхом введення в дію Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, встановлення спеціальних правил щодо зміни складу суду в разі виникнення обставин, які ускладнюють своєчасний розгляд справи, використання процедури врегулювання спору за участі судді, встановлення обмежень щодо касаційного оскарження окремих категорій справ, використання механізму дисциплінарної відповідальності суддів та адвокатів; 2) процесуальні – закріплення принципів добросовісності та неприпустимості зловживання процесуальними правами, встановлення загального обов'язку добросовісного користування процесуальними правами і неухильного виконання процесуальних обов'язків, визначення відкритого переліку дій, що можуть кваліфікуватись як зловживання адміністративними процесуальними правами, встановлення загальних наслідків зловживання процесуальними правами, покладення на суд обов'язку вживати заходів для запобігання зловживанням процесуальними правами та інше.

Встановлено, що більш правильним з точки законодавчої техніки було б удосконалення (доповнення) існуючих процесуальних норм, які передбачають застосування заходів попередження, припинення зловживання процесуальними правами та встановлення відповідальності за їх вчинення ніж їх виокремлення в окремий розділ відповідних кодексів.

Ключові слова: судочинство, судовий процес, принципи судового процесу, зловживання процесуальними правами, заходи запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами.

The article clarifies the concept of measures to prevent and counteract the abuse of procedural rights in administrative and civil proceedings, distinguishes their types, determines their effectiveness, and proposes separate ways of their improvement.

It has been clarified that the measures to prevent and counteract the abuse of procedural rights in administrative proceedings are measures to prevent and stop the abuse of such rights and measures to bring to justice the persons who have committed them, which are applied by the court on the grounds and in the order determined by law and taking into account explanations and interpretations of the Constitutional and Supreme Court.

It has been proven that, taking into account the functionality, these measures can be divided into two groups: 1) organizational, which should include – the implementation of simplified legal proceedings, ensuring the possibility of conducting a case review in the absence of the parties and other participants in the case, creating technical conditions for the functioning of electronic judicial proceedings by introducing the implementation of the Unified Judicial Information and Telecommunication System, establishment of special rules on changing the composition of the court in case of circumstances that complicate the timely consideration of the case, use of the dispute settlement procedure with the participation of a judge, establishment of restrictions on cassation appeals of certain categories of cases, use of the mechanism of disciplinary responsibility of judges and lawyers; 2) procedural – establishing the principles of good faith and the inadmissibility of the abuse of procedural rights, establishing the general obligation to use procedural rights in good faith and the unwavering performance of procedural duties, defining an open list of actions that can be qualified as abuse of administrative procedural rights, establishing the general consequences of the abuse of procedural rights, imposing on the court the obligation to take measures to prevent the abuse of procedural rights and others.

It has been established that it would be more correct from the point of view of legislative technique to improve (supplement) the existing procedural norms, which provide for the application of preventive measures, to stop the abuse of procedural rights and to establish responsibility for their commission, than to separate them into a separate section of the relevant codes.

Key words: judiciary, judicial process, principles of judicial process, abuse of procedural rights, measures to prevent and counteract abuse of procedural rights.

Постановка проблеми. Розвиток системи судів в Україні, ретельний відбір на посаду судді, підвищення вимог до адвокатського корпусу, постійні зміни до процесуальних законів, які регламентують судовий порядок розгляду справ є запорукою в майбутньому побудови ефективної та справедливої системи судочинства як гарантії дотримання прав і свобод громадян. Однак в затяжному періоді переходу від радянської системи побудови держави, яка будувалась на принципах досить жорсткого управління та необхідності неухильно виконання вимог органів публічної влади до системи побудови демократичної держави, в якій діє ключовий принцип побудови влади – людиноцентристський, при якому органи публічної влади створені громадянами для надання їм же якісних публічних послуг, в нашому суспільстві відбувся певне зловживання принципами демократії та ефективної побудови державної. І це зловживання виявляється в тому, що фізичні

та юридичні особи шукають слабкі ланки в законодавстві для того щоб ухилитись від виконання норм закону, наприклад, ухиляються від сплати податків, використовуючи схеми приховання реального прибутку, бажають отримати адміністративну послугу в термін менший ніж визначено законодавством, бажають отримати пільги від держави не передбачені законодавством. Ці негативні явища притаманні і системі судочинства, зокрема сторони зловживаючи процесуальними правами намагаються затягнути розгляд справи, дискредитувати суддю та здійснити його відвід, здійснити запит документів, які потенційно не можливо витребувати та ін. Кількість випадків зловживання процесуальними правами та застосування заходів примусу до учасників судового процесу під час розгляду як приватних так публічних спорів залишається досить високою. Негативні наслідки вчинення таких протиправних дій учасниками судового процесу опосередковано відбиваються на

строках проведення судового розгляду справ, що призводить, зокрема, до відкладення їх розгляду, застосуванні заходів процесуального примусу тощо.

Відсутність сталого розуміння категорії зловживання процесуальними правами, його кваліфікуючих ознак а також ефективних заходів їх протидії призводить до низького рівня застосування норм Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) та Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), що передбачають заходи процесуального впливу щодо недобросовісних учасників судового процесу. Прийняття змін до КАСУ та ЦПК України у 2017 та 2020 роках сформували засади сучасного механізму запобігання, протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та їх припинення, проте правозастосовна практика продовжує виявляти значне коло прогалин законодавства у цій сфері та демонструє різне застосування судами норм КАСУ та ЦПК України під час протидії такому зловживанню.

У зв'язку з цим, на досягнення мети дослідження в межах даної наукової статті ми ставимо та плануємо до виконання **такі завдання**: з'ясувати процесуальні форми запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, визначити їх ефективність та запропонувати окремі шляхи їх удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема зловживання процесуальними правами вивчалася фахівцями з різних галузей права, а саме такими як: І. Г. Андрущенко, О. М. Барміна, Н. В. Басалюк, М. А. Боловнев, В. Л. Грибанов, Р. А. Каложний, Д. А. Козачук, А. Я. Курбатов, Р. Д. Ляшенко, В. Ю. Поліщук, В. П. Таркін, О. С. Фонова, Т. С. Яценко та іншими. Проте процесуальні форми запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві досліджено недостатньо і в більшій мірі до судової реформи 2016 року.

Виклад основних положень. З часу внесення змін до КАСУ та ЦПК України у 2017 та 2020 роках, що сформували сучасний механізм запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами існує нагальна необхідність дослідження сучасних механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами, узагальнення напрацьованої судової практики застосування відповідних норм, виявлення недоліків, розробки пропозицій з їх усунення.

Новий механізм запобігання та припинення зловживання процесуальними правами був закріплений у Кодексі адміністративного судочинства України Законом України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1]. Цим законом КАСУ та ЦПК України було доповнено наступними нормами, що утворюють базові засади запобігання, припинення та протидії зловживанню процесуальними правами учасниками судового процесу: 1) п. 9 ч. 3 ст. 2 КАС та п. 11 ч. 3 ст. 2 ЦПК визначають одним з принципів судочинства неприпустимість зловживання процесуальними правами; 2) ст. 44 ЦПК та 45 КАС «Неприпустимість зловживання процесуальними правами» визначають перелік та зміст дій, що можуть бути визнані судом як зловживання процесуальними правами; 3) ч. 8 ст. 139 КАС передбачає можливість суду покласти на сторону, що зловживала процесуальними правами судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору; 4) ст. 148 ЦПК та ст. 149 КАСУ визначають, право суду застосувати заходи процесуального примусу для спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання пра-

вами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства, а також зміст та порядок застосування таких заходів [2; 3].

Очевидність вирішення (мінімізації негативного впливу) проблеми зловживання процесуальними правами зумовила необхідність прийняття Верховною Радою України 15 січня 2020 року Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» [4]. У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що однією з цілей його розробки стало удосконалення низки норм з метою недопущення зловживання учасниками справи своїми процесуальними правами та оптимізації процедури розгляду справ [5]. Як вірно зазначає Поліщук В. Ю. «що Україна, з огляду на зміни до КАСУ 2017 та 2020 років, має натеper найвищий ступінь деталізації механізму запобігання зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві серед країн СНД за рахунок визначення: принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами; встановлення переліку дій учасників процесу, що можуть бути визнані судом зловживанням процесуальними правами; можливості суду покласти на сторону, яка зловживала процесуальними правами, судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору; надання повноважень адміністративним судам застосовувати до суб'єктів, що зловживають процесуальними правами, заходів процесуального примусу» [6, с. 150]. З цим слід погодитись частково, адже норми, що регулюють види зловживання процесуальними правами а особливо ті, що регулюють заходи запобігання їм носять не систематизований характер, відсутня єдиного векторна судова практика щодо доцільності та законності їх застосування, а відповідно ці питання потребують детального дослідження.

На виконання задач дослідження нижчі з'ясуємо систему (види заходів) запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві. З огляду на те, що дані питання мають схоже правове регулювання в КАСУ та ЦПКУ, з огляду на об'єм досліджуваного матеріалу, таких аналіз здійснюємо на прикладі КАСУ. За відсутності системного підходу щодо правового регулювання видів заходів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному судочинстві доцільно розглянути позицію дослідників щодо їх класифікації та характеристики а також пропозиції щодо їх правового регулювання.

На думку Поліщук В. Ю. «до основних заходів механізму протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві віднесено: 1) заходи запобігання, а саме норми права, що встановлюють принцип добросовісного використання процесуальних прав, заборону зловживати такими правами, вдосконалення правових норм; статистичну звітність про факти зловживань та застосовні заходи процесуального примусу до таких учасників, розширення суддівської дискреції, роз'яснень вищих судових інстанцій 2) заходи припинення, якими в більшій мірі є заходи процесуального примусу; 3) заходи притягнення до відповідальності, як правило штрафи та збільшення сум відшкодування судових витрат за зловживання процесуальними правами» [6, с. 152].

Здійснивши аналіз практики діяльності судів України щодо застосування заходів протидії зловживанню процесуальними правами та їх нормативне закріплення Дмитро Луспенік до заходів боротьби із процесуальними зловживаннями відніс: 1) законодавче закріплення обов'язку сторін добросовісно користуватися своїми процесуальними правами; 2) відмову суду у вчиненні певних дій, зокрема відмову в задоволенні клопотань та заяв особи, відмову у прийнятті зустрічного позову тощо; 3) відхилення

апеляційної та касаційної скарги; 4) залишення позову без розгляду; 5) відшкодування завданих збитків особою, яка вчинює зловживання процесуальними правами; 6) відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову; 7) відмову у прийнятті доказів, поданих із порушенням встановлених законом строків; 8) ухвалення судового рішення на основі наявних у справі доказів; 9) виклик сторін для надання особистих пояснень у справі; 10) відшкодування судових витрат за умови необґрунтованих дій позивача в разі закриття провадження у справі та залишення позову без розгляду; 11) покладення на сторону, що зловживала процесуальними правами, судового збору незалежно від результатів вирішення спору; 12) окрема ухвала; 12) штраф; 13) заходи адміністративної (ст. 185-3 КУпАП) та кримінальної (ст. 382 КК України) відповідальності; 14) дисциплінарна відповідальність адвоката та втрата статусу представника для представника – не адвоката; 15) скасування судового рішення у випадку, коли до участі у справі не були залучені всі заінтересовані особи; 16) негативні наслідки, що наступають для особи, яка не виконала свої процесуальні обов'язки, тощо [7]. Ним запропоновано таку класифікацію засобів запобігання зловживанням процесуальними правами: 1) процесурні (процесуальні) засоби захисту, до яких віднесено попереджувальні засоби захисту, спрямовані на недопущення процесуальних зловживань та призначені засоби захисту, що покликані припинити спроби процесуальних зловживань; 2) компенсаторні засоби, спрямовані на забезпечення справедливої сатисфакції за зловживання, що сталися, які мають грошовий еквівалент – зобов'язання до сплати судових витрат, штраф [7].

О. Кібенко, систематизуючи наведені заходи із процесуального примусу та інші процесуальні механізми, які можуть бути застосовані судом у разі визнання певної дії (бездіяльності) учасника справи зловживанням процесуальними правами, запропонувала розмежовувати такі групи засобів протидії: 1) залишення скарги без розгляду; 2) винесення попередження; 3) накладення штрафу [8].

Петраш К. пропонує також виокремлювати засоби захисту особистого характеру, які мають персоналізований характер, та власне процесуальні, зазначаючи, що перша категорія дозволяє постановити окрему ухвалу щодо недобросовісних учасників справи; специфіка другої категорії пов'язана передусім із можливостями суду застосовувати надані законом повноваження [9].

Берназюк Я. О., систематизувавши думки вчених та практиків, приходять висновку, що заходи із протидії зловживанню процесуальними правами можна поділити на: а) ті, що застосовуються до порушників правопорядку в залі судового засідання (попередження, видалення із зали судового засідання); б) ті, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід, штраф). Цілоком вірно автором зазначено, що аналогічні за змістом положення щодо засобів протидії зловживанню процесуальними правами, передбачені ст. ст. 2, 10, 45, 139, 144-148, 167, 188, 198, 205 КАСУ, містять ст. ст. 2, 12, 44, 141, 143, 148 та 262 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), ст. ст. 2, 13, 43, 129, 131, 135 та 246 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) [10, с. 310].

Також вченими дослідниками цієї сфери запропоновані окремі кроки для удосконалення нормативного юридичного врегулювання протидії процесуальним зловживанням правом. Зокрема Т. Полянський до них відносить: 1) у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» доцільно доповнити процесуальні обов'язки адвокатів (через поширювальне роз'яснення змісту поняття «адвокатська етика» або викласти їх окремим пунктом) положенням про «добросовісне здійснення ними своїх процесуальних прав та обов'язків» чи про «зловживання своїми процесуальними правами та обов'язками».

Деталізацію змісту вказаних понять можна подати у Правилах; 2) у Правилах вартувало б: а) окремими пунктом виписати основні ознаки зловживань процесуальними правами та подати їх невичерпний перелік і б) визначити та описати в окремій статті (пункті) порядок прийняття рішення про наявність у діяннях адвоката зловживання правом; в) установити відповідальність за такі вчинки; 3) у кожному з процесуальних кодексів закріпити вимогу не просто про добросовісне здійснення процесуальних прав і обов'язків, а й: а) подати опис характерних ознак зловживання правом для кожної з процесуальних галузей та невичерпний перелік можливих способів їх вчинення; б) установити юридичну відповідальність за такі діяння на будь-якому етапі відповідного процесу [11, с. 35].

В результаті проведеного монографічного дослідження Поліщук В.Ю. приходять висновку, що нормами, що визначають елементи механізму запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами КАСУ є: 1) п. 9 ч. 3 ст. 2, що визначає одним з принципів адміністративного судочинства неприпустимість зловживання процесуальними правами; 2) ст. 45 «Неприпустимість зловживання процесуальними правами», яка визначає перелік та зміст дій, що можуть бути визнані судом як зловживання процесуальними правами; 3) ч. 8 ст. 139, що передбачає повноваження суду покласти на сторону, що зловживала процесуальними правами судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору; 4) ст. ст. 144–149, які визначають право суду застосувати заходи процесуального примусу для спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства, а також зміст та порядок застосування таких заходів [12, с. 140]. Ним обґрунтовано доцільність доповнення КАСУ Розділом 4-1 «Запобігання та протидія зловживанню процесуальними правами», до якого він пропонує включити статті в яких будуть визначені окремо – «критерії та зміст зловживання процесуальними правами», «види зловживань процесуальними правами», «заходи запобігання зловживанню процесуальними правами», «заходи припинення зловживання процесуальними правами», «відповідальність за зловживання процесуальними правами», «компенсація за зловживання процесуальними правами» [12, с. 181]. Таку думку слід було б підтримати, однак внесення до КАСУ цього розділу призведе до виключення положень щодо застосування окремих заходів запобігання процесуальними правами, які закріплені в різних нормах КАСУ що регулюють окремі стадії адміністративного судочинства, адже такі заходи застосовуються як на стадії подання позову так і на стадії апеляційного (касаційного) проваджень, що втрачить логічну побудову норми та її зміст і призведе до неоднозначного тлумачення цих норм. Тому більш правильним з точки законодавчої техніки було б удосконалення (доповнення) існуючих процесуальних норм, які передбачають застосування заходів попередження, припинення зловживання процесуальними правами та встановлення відповідальності за їх вчинення.

В підсумку слід зазначити, заходи запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві, це заходи запобігання та припинення зловживанню такими правами та заходи притягнення до відповідальності осіб які їх вчинили, що застосовуються судом за підстав та у порядку визначеному законом та з урахуванням роз'яснень та тлумачень Конституційного та Верховного Суду.

З урахуванням функціональності заходи запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві можна виокремити в дві групи: 1) організаційні, до яких слід віднести – здійснення спрощеного позовного провадження (Глава 10 КАСУ), забезпе-

чення можливості проведення розгляду справи за відсутності сторін та інших учасників справи (ч. 3 ст. 205 КАСУ), створення технічних умов для функціонування електронного судочинства шляхом введення в дію Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ст. 18 КАСУ), встановлення спеціальних правил щодо зміни складу суду в разі виникнення обставин, які ускладнюють своєчасний розгляд справи (ст. 31 КАСУ), використання процедури врегулювання спору за участі судді (Глава 4 КАСУ), встановлення обмежень щодо касаційного оскарження окремих категорій справ (ст. 328 КАСУ), використання механізму дисциплінарної відповідальності суддів

та адвокатів; 2) процесуальні – закріплення принципів добросовісності та неприпустимості зловживання процесуальними правами (ст. 2 КАСУ), встановлення загального обов'язку добросовісного користування процесуальними правами і неухильного виконання процесуальних обов'язків (ст. 44 КАСУ), визначення відкритого переліку дій, що можуть кваліфікуватись як зловживання адміністративними процесуальними правами (ч. 2 ст. 45 КАСУ), встановлення загальних наслідків зловживання процесуальними правами (ч. 3 ст. 45 КАСУ), покладення на суд обов'язку вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами (ч. 4 ст. 45 КАСУ) та інше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48, ст. 436.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (з наступними змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15 січня 2020 року № 460-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 29. ст. 194.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку». 2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63791 (дата звернення 03.03.2023).
6. Поліщук В.Ю. Механізм запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 47. Т. 1. 147–152.
7. Луспенік Д. Судова практика щодо застосування новел процесу про неприпустимість зловживання процесуальними правами є позитивною. *Офіційний вебсайт Верховного Суду*. 2021. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1087726/>. (дата звернення – 21.03.2024).
8. Судді Верховного Суду розповіли про зловживання матеріальними і процесуальними правами. 2021. *Офіційний веб-сайт Верховного Суду*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1070738/>. (дата звернення – 21.03.2024).
9. Петраш К. Процесуальні диверсії. *Закон і бізнес*. 2021. № 12 (1518). URL: https://zib.com.ua/ua/print/147077-nischo_tak_ne_vplivae_na_dotrimannya_storonami_svoih_obovyaz.html. (дата звернення – 21.03.2024).
10. Берназюк Я.О. Національні та міжнародні стандарти протидії зловживанню процесуальними правами під час вирішення публічно-правових спорів. *Право і суспільство*. № 5. 2021. С. 301–315.
11. Полянський Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 3 (74) 2013. С. 32–38.
12. Поліщук В.Ю. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Дис...канд.юрид.наук: 12.00.07*. Запорізький національний університет МОН України. Запоріжжя, 2021. 206 с.